

ЛИТЕРАТУРА О УМЕТНОСТИ У АНТИЧКОМ РИМУ

- Знатно више сведочанства о уметности старог века пружа римска историографија. Интересовање за уметност било је знатним делом условљено појавом бројних дела грчке уметности на римском тржишту. Појава низа колекционара и великих аукција потстакли су стварање нарочитог типа антиквара и познаваоца уметности.
- **Цицерон** (I век н. е.) знаменити политичар и говорник био је и познати колекционар уметничких дела и зналац уметности. Проблемима уметничког стварања бавио се спорадично (у појединим говорима и философским списима). Био је под јаким хеленистичким утицајем, а ставови су му често еклектични. Једна од основних његових мисли односи се на релативност уметничког савршенства. Уметност је једна, али су путеви достизања индивидуалног уметничког савршенства бесконачно разнолики. Отуда његов закључак да у уметности нема напретка. Техника може напредовати, али не и уметност.
- Почетком нове ере у римској литератури јачају архаизирајуће тенденције. Одраз тих стремљења јесу подражавања и компилације дела старих аутора. Таквој компилаторској литератури припада и главни извор за историју античке уметности – *Naturalis historiae* Плинија Старијег, који је завршен 77. године н. е.
- **ПЛИНИЈЕ СТАРИЈИ** (I век н. е.) је своју *Историју природе*, исписану у тридесетседам књига (тј. делова, поглавља), замислио као неку врсту велике енциклопедије о знањима из најразличитијих области – од природе богова до минерологије. Писао је без емпиријског искуства, ослањајући се углавном на дела преко стотину грчких и римских аутора, чија имена помиње у предговору књиге. За историју уметности су посебно значајне књиге XXXIII–XXXVI. У XXXIV–XXXV књизи он описује монументална здања престонице и римских провинција, а у наредној говори о размерама и пропорцијама грчких храмова помињући дорски, јонски, коринтски и тоскански стил. У XXXV књизи налазе се описи познатих скулптура и слика античког Рима. Плиније такође

расправља о скулпторским (бронза, мермер) и сликарским техникама и материјалима. Спомиње и познате уметнике, чију делатност, не без грешака, датира по олимпијадама. Кратке карактеристике стваралаштва појединих мајстора лишене су сваког самосталног суда, док су им биографије често пропраћене анегдотским детаљима. Плинијеви погледи на историју уметности су поједностављени, он не улази дубље у проблематику уметничког стваралаштва, а због коришћења бројних извора каткад износи и контрадикторне податке. Упркос томе, његово дело је изузетно значајно, не само због обиља фактографије, већ и зато што пружа могућност упознавања са погледима на уметност грчких аутора чији су списи у међувремену загубљени.

- У време Плинија уочава се јака тенденција ка повратку високим обрасцима грчке класичне уметности. Сам Плиније сматра да грчка уметност достиже свој врхунац у класичном периоду – у V и IV веку пре н. е. – док касније, у доба хеленизма, доживљава декаденцију. Истицање класичних грчких уметника у оновременој римској историографији представљало је и неку врсту протеста према тадашњој римској уметности надахнутој хеленистичким идеалима. Низ аутора је заступао такав став.
- **КВИНТИЛИЈАН** (I век н. е.) познати оратор, уверен је у апсолутно савршенство Фидијиних дела. Истиче како Фидија боље приказује богове него људе и како божанску величанственост представља боље него иједан његов савременик или следбеник.
- **ДИОН ХРИЗОСТОМ** (I век н. е.) философ и оратор, такође истиче величину Фидијине уметности. По његовом мишљењу скулптура и слика не могу непосредно да представе мудрост или разум, али путем приказивања видљивом материјом и помоћу симбола оне су кадре да изразе невидљиво и неопипљиво. То је најбоље пошло за руком Фидији. (Схватање уметности као чулне, сензибилне форме идеје биће доцније разрађено у Хегеловој естетици). Хризостом такође указује на разлике међу уметностима. Сматра да је основна разлика између поезије и скулптуре у томе што скулптура мора да обухвати све нијансе природе у једном виду, док поезија, која није везана за простор, то може да учини у мноштву видова. То је зачетак

разликовања уметности, које ће касније прославити Лесинговог *Лаокоона*.

- **ФИЛОСТРАТ СТАРИЈИ** (почетак III в.) философ и ретор, развија ставове Диона Хризостома у правцу још веће спиритуализације. Принцип подражавања је по њему недовољан за објашњење суштине уметности. Зато уводи појам фантазије, маште. Како је Фидија могао да у својим статуама изрази лик божанства, када га није видео? Помоћу маште. Путем подражавања, сматра он, уметник може да представи само видљиве ствари, помоћу маште може да прикаже и слике невидљивог.
- Најтипичнији представници касноримске естетичке мисли, која одражава све већу кризу друштва и јачање спиритуалности, јесу два писца III века – Филострат Млађи и Плотин.
- **ФИЛОСТРАТ МЛАЋИ** – је аутор дела *Ликови (Imagines)* у коме описује слике једне напуљске галерије, за коју није сигурно да ли је постојала или је резултат његове имагинације. Не наводи ни ауторе нити време настанка дела о којима пише, већ богатим, реторичким језиком описује њихов садржај. При томе, препушта се машти и настоји са одгонетне шта је уметник само наговестио, не и открио, у свом делу.
- **ПЛОТИН** – својим ставовима извршио је снажан утицај на естетику средњег века. Развио је у мистичком и религиозном духу Платоново учење о два света – идеја и чулних ствари – који су одељени. Као основу свега постојећег, као снагу која отелотворује свет идеја, Плотин је узео божанско праначело које назива највишом лепотом. Што је нешто удаљеније од света идеја мање је вредно и лепо па се приближава мрачном свету материје. Човек божанском праначелу може да се приближи само путем екстазе, при чему се сједињава с највишом лепотом. Уз то, истицао је стваралачки значај уметничке фантазије, а уметничко подражавање схватао је као духовни чин.
- **СПИСИ О АРХИТЕКТУРИ** –у класичној антици били су много ређи него текстови о сликарству и вајарству. Разлог томе је, изгледа, тешкоћа одвајања уметничке делатности у архитектури од утилитарног момента. Чињеница да није имитативна уметност

спречила је да се архитектура сматра истом по природи као сликарство и скулптура. У најбољем случају, корисном делу додата је вредност лепоте изражена кроз украс.

- Међу римским ауторима о архитектури су писали познати географ **Страбон**, који у XVII књизи своје *Географије* описује знамените грађевине Александрије, **Варон**, аутор сада углавном изгубљеног дела *Старине*, и познати биографи Плутарх и Светоније. **Плутарх** у Перикловој биографији даје опис Атине, а **Светоније** у *Животима дванаесторице римских царева*, говорећи о Јулију Цезару и Августу, истиче њихове заслуге на украшавању Рима (Август је изјавио да је Рим затекао у опеци а оставио га у мрамору). Међутим, архитектонске идеје антике најпотпуније су формулисане у Витрувијевом делу *Десет књига о архитектури*.
- **МАРКУС ВИТРУВИЈЕ ПОЛИО** – написао је дело *De architectura. Libri decem* око 25. године пре н. е. и посветио га цару Октавијану Августу, за чије време се везују велики грађевински подухвати, а у којима је учествовао и сам Витрувије. Трактат је систематски изложен, а подељен је у десет књига (тј. поглавља). Већ у првој књизи изложена су три основна начела архитектуре – трајност, корисност и лепота – који су са мањим изменама до данас остали у основи свих схватања архитектуре. Ту се говори и о изградњи и планирању градова, као и о образовању архитекте. Поред тога што мора да буде талентован и прилежан у науци архитекта мора, према Витрувију, да познаје и цртање, геометрију, књижевност, историју, философију, чак и медицину и астрономију. У тој књизи Витрувије износи и шест категорија из којих се састоји архитектура : погодност намене, изглед здања у односу на околину, економска погодност, еуритмија – вредност понављања делова, симетрија – односи делова са целином и *décor* тј. беспрекорност извођења. У другој књизи се говори о грађевинским материјалима, у трећој и четвртој о класификацији храмова, пропорцијама и деловима архитектонских редова. По угледу на сликарство и скулптуру, Витрувије је покушао да архитектуру повеже с појмом подражавања у уметничким делима. Изабрао је стуб – пропорције стуба сличне су пропорцијама људског тела, чиме је потврђен миметски карактер архитектуре што је

прикључује уметности. Издаја три стила: дорски, јонски и коринтски. У трећој књизи наводе се и имена неких познатих скулптора и сликара. У петој књизи расправља се о јавним а у шестој о приватним здањима, у седмој је реч о унутрашњој декорацији, у осмој о пречишћавању и довођењу воде, а у деветој се говори о звездама и астрологији и њиховом утицају на грађевинарство. Најзад, у десетој књизи се расправља о справама за одбрану и опсаду градова. Ови савети практичара писани су јасним језиком, а утицај овога дела у историји архитектуре биће огроман и осећаће се преко ренесансе (Алберти, Паладио) и XVIII века до данас.

- У списима античких грчких и римских аутора по први пут је формулисан низ основних проблема историје уметности. Поједини аутори у античкој Грчкој баве се и теоријом уметности (Платон, Аристотел), док се пак други, у трактатима и водичима, више баве дескрипцијом, техником и стилем. Наглашено интересовање за каноне у други план је потиснуло неке важне проблеме као што је еволуција стилова, о којој се после Ксенократа није расправљало.
- Римски аутори, незадовољни тадашњом уметношћу, идеале траже у класичној грчкој уметности. Доминантно је схватање о непостојању напретка у уметности; оно постоји једино у домену технике. У римској литератури о уметности преовладавају компилаторски енциклопедијски прегледи без теоријског прилаза (Плиније Старији). Поједина схватања, као она која су изложили Витрувије и Дион Хрисостом, имаће, доцније, великог утицаја. Позноримски списи о уметности, наглашеног спиритуализма (Плотин), постаће основа за схватања средњовековних аутора.